नं० ४७९६

नाम - देवद्युतिकृतं स्तोत्रं टीकासहितम्

कर्त्ता ×

पत्र सं० ५ पत्राणि सं० ×

विषय - भक्तिशास्त्रम्

देवद्युतिकृतं स्तोत्रम् टीकासहितम्

४७५६

अथ॰ पुनात्क्षतं सोत्र वेदनिधेर्वोख्यात लोमहर्षः कथयति॰ देव वृतिः कृतं सो ऽयं शाकन गृहीतं गरुत्मता
तस्माज्ञिन समायातं विष्णोः सवमन्त्रमं तत्र नावधुकानुनादेन सत्संगात्पुरा सा पूर्वकं पृष्ठ दृश्यं
यति वेदनिधिः महर्षे इति श्लोकत्रयेण विष्णुसेवीत्यादि विष्णुविषयपरायाविष्ट इति संबोधनं श्रोतव्य
वस्तुर्थं फलकथनपूर्वकं स्तोत्रं वक्तुमुपक्रमते कथयामीति द्वयेन ज्ञाप्यंतपविषयं संकुतमि
वेदनिधिरुवाच महर्षे गृहीतोस्मि कथया पापयनीकृतः अन्यथा विष्णुसंगित्सा पूतश्चाहम
द्यैव किं तत्स्तोत्रं तदाख्याहि प्रसन्नो यन माधवः तस्मान यस्याविष्णुसंगम तत्कौतूहलं मम
त्वत्प्रसादात् दहेम मत्ये विष्णुर्जातमनोरथः महतां संगतिः कस्य महत्त्वाय न कल्पते ३ लोमहर्ष
उवाच कथयामि रहस्यं तं यज्ज्ञाप्यं स्तोत्रमुत्तमं श्राम गृहीतं पर्णोनगरुडाम्मम्मवागतं ४ श्री
आत्मगर्भसारं तं महोदयकरं शुभं सर्वपापहरं विष्णोर्स्तोत्रं ज्ञानकरं परं ५ श्री आ
नित्या रूप्यात्मगर्भसारं। कार्यकारणानमधिकृत्यैव वर्तमान मात्मेत त्वमध्यात्मं तद्विषयाणि या
नि कर्माणि तेन गर्भसारं अध्यात्मगर्भसारं॰ आत्मानमधिकृत्य वर्तते तदध्यात्म आत्मविचारः गर्भ
यस्य तन्मध्येसारमत्युत्कृष्टं हेतुप्रायतः स्तोत्रं ज्ञानकरं स्वात्मा परो ज्ञानकारकं तेन स्व

स्तोत्रमारभते ॐ मित्यादि ॐ शब्दो मंगलार्थः वासुदेवाय वसुदेवपुत्राय देवः प्रकाशमानस्य लोके
न स्थितः तस्मै विश्वाय प्रपंचविग्रहायोधिष्ठानाय कृष्णाय कृष्णिर्भूवाचकः णश्च निर्वृतिवाचकः इतिपरानंदस्वरूपा
येत्यर्थः तेजसे स्वप्रकाशाय भक्तप्रियाय भक्तस्तोतृत्वात् स्तुत्यादि नाम्नैकोदितिमता श्राद्धे देवस्तुतिः परमेश्वरा
प्रसिद्धिरिति वेत्सत्य तथापि कश्चित् मायया सर्वं समर्पयेत्याह स्तोत्रे त्यादि ब्रह्मादयो ब्रह्माणं

ॐ नमो वासुदेवाय नमो विश्वाय चक्रिणे भक्तप्रियाय कृष्णाय योगात्मने तेजसे ६ ॥
स्तोतारः स्तुवन्ति सर्वं जगदीशमजमव्ययम् तदा संस्तूयते देवो भक्तिर्नेदकरीत्वं मां ७
यस्य देवस्य निःश्वासो वेदाः संगताः समस्त प्रकाः कास्मिन्नतिः प्रभुदेवस्य भक्त्या हरेर्मुदे ८
वेदान्ते च यदिति यं सोऽयं ना वेदान्ते वेत्तिनोमनः भक्त्यैव स कथं स्तोति भक्तिमान्यो न भिद्यते ९ १
ब्रह्मादिब्रह्मविश्वात्मा त्वमेव ब्रह्मणो वपुः स्वेच्छयाब्रह्म निदानं वभूव ब्रह्मत्वमेव च १०
वेदस्य हिरण्यगर्भस्य वा आदिः कारणं हिरण्यगर्भस्यापि परमं कारणमित्यर्थः ८ ननु ब्रह्मणः
प्रत्यक्षत्वे प्रसिद्धे तत्राह ब्रह्मनिदानमिति न केवलं तयोरेव कारणं सर्वस्य स्रष्टृत्वमित्यर्थः सगुणत्वे
त्वा निर्गुणं स्तौति वभूवमिति ब्रह्मविष्णोरिति पाठे विष्णोरितिसंबोधनं ब्रह्मत्वस्य पूर्वेणान्वयः १०

कांश्चेति। यावित तावन्मस्था वाक्या न्यवाद्धि वल्पभिव्य का काय कायि युगं कायो देहद्वयं कायीन उ
विशेषव: तयो: युगलं मित्वा आत्मा नात्मविवेकेन साधनेन ताहशाधित्वा कायकायि वि धामादिनेति
यावत् कायिनं तं यदलयं शुद्धं हृद्यतः योति: स्वरूपस्य यातिस्वान्भ देन ज्ञानातितयातना ह
रूपस्वप्रकाशपरमानंदरूपयोगिनां ज्ञानधन्ने स्तस्मा रेकंच योग: तदृता भासि शरीरदोषगते
कायकायियुगं याविद्धित्वा स्वशक्तिकायिनं कायदोषैर्न चाप्नोति तस्मै योगात्मने नमः ११
देहभावेन याति जाग्रति निद्राति निजात्मनि सुखसंदोहबुद्धिर्या सा त्वं विश्वामि नेश्वरः १२
महदादि द्विधा भावा स्तथा वैकारिकाः गुणाः त्वमेव तत्सर्वं नानात्वमूढकल्पना १३
यातिनिरसंस्पृष्टः। अस्य ज्ञानोदिसज्ञातेन तेन अस्त्रास्थूलामित्यादि यते। यद्वा कथं भूते। कायिनो
दोषैर्वस्तुतो स्पृष्टो यस्तस्मि सोष्या हारे तस्यान्वय: कायकायियुगलमिति स्थूलसूक्ष्मदेहद्वया
त्मकायियुगलमित्यर्थः ११ एतदेव स्पष्टयति देहभावेति। यातिविभिन्न ज्ञानात्मनि स्वस्वरूपे वर्तमानो देह
भावेन जाग्रति निद्राति सा त्वमित्यन्वय: कथंभूता सुखसंदोहबुद्धि: सुखसंदोहा यस्याः बुद्धि
बुद्धिवृत्तिभिर्या सा चेति तथा १२ महदादीति। महदहंकाररूपतत्त्वात्मक पादानेकर्मेंद्रियपंच
महाभूतानि नभ:षोडशकं त्रिविधा भावपदार्था वैकारिकाः ॐ इंद्रियाधिदेवताकार: चतुर्दश

श्रीमत्के केशवकेशवरूपाभिः कल्पनाभिस्त्व

ग

दिवाकरकेशवेशानब्रह्मेन्द्रोपेन्द्रमित्रकाः वामदेवमहेश्वरस्कन्दाद्याश्च योगिनः ईशानः यतस्त्वं सर्वं त्व-
मेव । तथा च श्रुतिः । इदं सर्वं यदयमात्मा । आत्मैवेदं सर्वमित्यादि १३ केशेति । कः प्रजापतिः
ईशः रुद्र इति । कश्च ईशश्च केशौ ब्रह्मरुद्रौ । केशवो विष्णुः । तद्रूपाः कल्पनाः [illegible] भिः
त्वमेव कल्प्यसे मूढैः पृथग्बुद्ध्यादिना [illegible] १४ विशेषमिति यतस्त्वं ना
कवीनां परममहंसानामखिलं जगत् [illegible] एव भाति तद्विशेष [illegible] विशेषमाग

केशाकेशवरूपाभिः कल्पनाभिः [illegible] त्वमेकः कल्प्यसे [illegible] पृथगादिभिः [illegible]
सु १४ विशेषविगलितविकल्पमखिलं जगत् कवीनां भाति यज्ज्ञानेन [illegible]
गीशा १५

विशेषं रागद्वेषादिदोषशून्ये विगतसंगुणत्रयातीते ननु [illegible]
त्वेन तथापि परसंबंधाद्[illegible] एके [illegible] विज्ञातीयस्वगत [illegible]
म [illegible] द्वितीयं [illegible] नेह नानास्ति किंचनेति श्रुतेः । [illegible] ॥ १५ [illegible]
[illegible] लोक [illegible] जगत् [illegible] । सन्तापस्फूर्ति
[illegible] । यज्ज्ञानात् [illegible] स्वस्व [illegible]

मा श्रेय समाश्रयमुपासते आनंदितं नौमि हरिः नत्वमस्मादृशः क्षोत्स्य वृद्धिः स्यमि स्य
कः सन् अज्ञानतत्कार्यं हरतीति हरिः तं सेत्यकवचाः परमहंसाः त्वचातत्त्वं तुकं माल
मौः मायावातस्याः धवं माधवं १८ मायेति विदित्वा परे संसाराज्ञानतकारं संतत्वा १९ य
यस्मिन् ज्ञातेन कुर्वंति कर्माविविधं नीरितं निरवद्यं जगन्नियंता अज्ञानानि
तत १९ स्वस्वं नरं व तत्त्वा यस्य वापादुपासते यो विनः सर्वभूतेषु सद्रूपं नो तं हरिं
म साहमिति गायति यज्ञात्वेकं व ततो द्विजाः पवपंतो हिस्वे वा न त्वं द द तं मो सि साध्वं
मायानो अविधि विद्या भक्तपादूमरमतानृतं । द्वितीयते विदित्वा यं नमन्ते सो त्वमा
यिने १९ ययादि... नामस्मरतां नरं ... यतिपापो ...
त्मने २० मोहानलोल्लसज्ज्वालाज्वलल्लोकेषु सर्वदा त्वन्नामांभोधरच्छाया प्रावृषेण्या
यारा इति मरणाल मये अमरणममयेव २० मोहेति मोहो विवेकः स एवानल ...
उल्लसिता या ज्वाला कामक्रोधादिलक्षणा तया ज्वलल्लोकेषु संसरमानेषु ...
मध्ये त्वन्नामांभोधरच्छायायां नरः प्रविष्टः क्षमितः सन्न ... दह्यते ...
ति २१ ... यथा यमसं चानेसस्य ... दुर्गतिः दारि ...

२ गतार्थं इति । आत्मत्वमिति कदितोऽर्थः सवित बुद्धिमनः तत्त्वमिति पादितोऽर्थः आगन्तुपोऽर्थः संवि
दर्थं इत्यादि । कामयं तत्त्विति आत्मैव आत्मानमेवेत्यर्थः चेतनाचेतनः अपेक्षते इति । नाशनम
हति । यदीत्यसंदेहवचनं । वेदादीनां समन्वयेत्यर्थः परमार्थता । योन बीजं नका
रणं । न चावीजं अवीजं कार्यं न च । बीजं कारणं विना । योन जायते । अन्यथा तेनेति वा
सम्यक् स्मरणमात्रेण न मोहो नैव दुर्गतिः ॥ न देहो नैव दुःखानि तमनंतं नमाम्यहं २२ सर्वार्थ
संविदर्थं विष्णो नास्ति परो यदि ॥ सत्येन तेन संसारो मा मां स्पृशतु माधव २३ नारायणो जग
द्यापि यदि वेदादिसंमतः ॥ सत्येन तेन निर्विघ्ना विष्णुभक्तिर्ममास्तु वै २४ ॥ कामयं ते व्रजा
नैव ह्येषराग भंसमुत्कृताः ॥ लोकमात्मैव पश्यन्तो यं वै धीकचरणं नराः २५ योन बीजं न
चावीजं बीजं यो बीजभावितं ॥ सर्वविष्णुमयं बीजं मेऽस्मिन् विघ्नाः सिनाशयन्तु २६ ॥ को
भवेत् अथ चयः । बीजेन ज्ञानेन भावितं संचलितं संबीजं प्रपंचस्य कारणं सर्वविष्णुः ॥ भ
व बीजं मायायां व्यशितविघ्नाः सिनाशिता ज्ञानखड्गेन यत्तु खण्डयतु २६ त्रिनतोरिति ॥
त्रिनतः ब्रह्मविष्णुरुद्राः । वंनत्रभेदं चारयति । नव्यदीति । सर्गोऽस्मि तेषु । नमः स

दशधेति। दशप्रकारेण मत्स्यादिनाऽभ्यर्थितः प्रार्थितः ब्रह्मादिभिः। स्तम्भपर्य्यन्तं। त्वरागुह्यप
र्य्यन्तं। हृन्मंदिरे हृदयाकाशे अमलः अन्तःकरणधर्मरहितः। देवः स्वप्रकाशः। ईशानमिति। कोत्र
गेहे देहे पूर्णं। ईशानं चक्रे तदुभवेदमिमालोचनं। स एव छत्रवत्स्वामिपादि ३० हृत्खगइति। हृदये
खे आकाशे हृदयाकाशे अन्तर्यामिरूपेण गच्छति हृत्पद्मीतिवा। द्वादशपरोतिस्फूतेः। खसमः आका
शितनुनरवद्यस्फुरत्सृष्टिस्थितिलयेषु व गुणो भवति कार्यभुः सप्रसीदतु मे हरिः २७ दशधेहा
वनीर्तीयो धर्मत्राणाय केवलं अभ्यर्थितः सुरैः सर्वैः सप्रसीदतु मे हरिः २८ ब्रह्मादिस्तंबप
र्यन्तप्राणिहृन्मंदिरेऽमलः एकोवसति यो देवः सप्रसीदतु मे हरिः २९ ईशानं चक्रे सदेवाग्र
एकशो बहुशस्तथा अविशेषो देवताः सर्वाः सप्रसीदतु मे हरिः ३० हृत्खगः खसमः खादिः
खातीतः खाकिंचणगः॥ खंब्रह्म खादिभरूपांते खमूर्तिं खेमखाद्यनः ३१
यावत्सर्वगतः। खादिः आकाशादिप्रपंचस्य कारणभूतः। खातीतः। आकाशमप्यतिक्रम्य स्थि
तः। आकाशस्यापि व्यापकः एको देवः सर्वभूतेषु गूढ इतिश्रुतेः। खकिंचयः आकाशे कीमालो
यशेरणादिरूपाय सर्पः। यथा खेनागा कृतनाकाशे न क्रियाः सृष्टिस्थितिसंहारणयस्यासौ
तथा। अखगः। अकारेणासुदेवः तद्रूपेणाखेविना काशं नियामकत्वपा। विशेषात् तथा चम
छति। खंब्रह्म खंशब्दवाच्यं ब्रह्मस्वरूपं। कंब्रह्म खंब्रह्मेति श्रुतेः। खादिभरूपांते। खादी

४ आकाशादि भूतमौलिं कालिंजलयकालेभ्रूकेपालपतीशितथा। चक्रं रामसेपि। खं आकु
शमूर्तिरीशशरीरं यस्य। आकाशास्परं ब्रह्मेति श्रुतेः। एवं चत्वमिति संबध्यते। मरवाख्यानइति
यत्तफलमोक्षलक्षणः। मरवासनइति पाठेयज्ञाधिष्ठातेत्यर्थः॥ २१ यदिति। यज्ञसायनलोक
रणेन जगद्धामज्ञानंलक्षार्थंशीघ्रं मानसे। यस्य सदाज्ञानंदेन सह यज्ञाग्नेः
यज्ञसाधनस्यसपदस्य सत्तायां संसारे जगत्॥ जायंदुःखसमन्वं चसमभवानेवतन्मयः
त्वत्सृष्टेमोदते विश्वं त्वत्यक्तं मध्यविभवेत्॥ तत्संगतानामसंगस्तं विकारसेनते नहि
भूतयोगजशैलसंवार्ताकास्वाभ्यासते। सोगतानुवर्तते नर्वै त्वां बुद्धिं सर्वमंगुरं
शरीरपरिमाणंत्वां मन्ये ते निजदेवताः॥ ध्यायेति कृत्स्नं सांख्यास्त्वामेव ब्रह्मनेपरं
भासते सत्तायांच। जायंजगत्त्वां दुःखं असंन्यसंसजेत्। समभवानेच। तन्मयः। तस्मादिदं
जगदशेषमसत्स्वरूपमिति शुकाके। त्वत्सृष्टमिति सार्धं। भूतेति। भूतानामाकाशादी
नां योगेन संबंधेन जायते जगत् चैतन्यं न देवत्वान् मन्यते ते सर्वं लोकायतिका सौगता
बौद्धाः जिनो बौद्धो देवता येषां ते जिनदेवताः। परिमाणं प्रमाणं। सांख्याः कापा
लिकाः॥ २५ तन्माद्येति। आदिपदे नास्ति रश्मिर्विपरिणामाख्यं गृह्यते। परं आ
यकाचित्स्यकांतं ज्ञानं सद्भावरूपं। आनंदपरमसुखं तं देवं तं कारणं स्वरूपं। नैपिमिश ४

योगे केति नः यद्वारवाणीन्द्रियाणि तेषां क्रियाव्यापारो यस्मात्। खादीनि चकारेण क
समुच्चयार्थः त्वमिति। अस्तिनास्तीति शब्दाभ्यां वाच्यं यत्किंचिद्वस्तु। त्वं कर्मेति। कि
याक्रियेति विहितस्य मर्यादा ४२। यमिति। गतयो वृत्तयः। यज्ञानेति। यस्य ध्याने न

जन्मादिरहितं पूर्णं चित्सदानंदलक्षणं त्वामौपनिषदा ब्रह्म विंदंति यतिपरा दूर्य ३६
खादिभूतानि देहश्च मनो बुद्धीन्द्रियाणि च विद्याविद्ये त्वमेवात्र नान्यत्त्वत्तोऽस्ति
किंचन ३७ त्वमग्निस्त्वं हविस्त्वं स्रुक् होता मंत्रः क्रियाफलं त्वमस्ति नास्ति वै
कुंठ त्वामहं शरणागतः ३८ त्वं कर्मफलदाता वदीक्षितानां क्रियालये त्वं सेतुः
सर्वभूतानां त्वमेव शरणं मम ३९ युवतीनां यथा यूनि यूनां च युवतौ तथा॥
मनोभिरमते तद्वन्मनो मे रमतां त्वयि ४० अतिपापं दुराचारं नरं त्वत्स्मरणं ह
रेत् नेहंते किं करणं यस्मात्तूलकानलपनं यथा ४१ तापत्रयमघौघश्च तावत्पी
डयते जनं यावद्भजति नो नाथ भक्त्या त्वत्पादपंकजं॥ ४२ यं न स्पृशंति गुणाः का
न शरीरधर्मा येन स्पृशंति गतयः त्वमिवेन्द्रियाणां यं न स्पृशंति मनो योगतसंगमो
हास्तस्मै नमो भगवते हरये सतीवे ४३॥

स्पसेवनं नंसमस्व भक्तानां चनसंभक्ता विति धा तत्तेन चूर्णं चूर्णेनं पेषणं

[illegible]

५ तेनवशीकृतोनतोस्म्यहं परं ते तथा ऐश्वर्यमेव वा गुणः भगवते यद्गुरो[illegible]योयाशीति चे
श्मश्रुतिलस्थायत्र्यात्मसुखं ऐश्वर्यं परं तं ४४ स्थूलमिति स्थूलं [illegible] शरीरं कारणे
स्वस्वशरीरे विलीयमसूक्ष्मशरीरं निदानं कारणं शरीरे प्रकृतौ विलाप्य सूक्ष्मशरीरं च यं वि

यज्ज्ञानसेवनेन चूर्णीकृतं तत्ऐश्वर्यवासुगुणिनं सुखमेव सलक्ष्मी आलिंग्य शेरा
दृशात्मसुखैकभाजस्तस्मै नमो मुनिसेविताय ४४ जन्मादिभावविकृतौ विका
रभावो यस्मिन्नयं पुनिविनोति षडूर्मिवर्गः यत्नाद् यतिनसदा मदनादिदोषौ सा वासुदेव मम
लं यगुणोस्मि हार्दे ४५ स्थूलं विलाप्य सूक्ष्मकरणं निदाने तत्कारणं कारणकारणवर्जिते
स्वरूप्यं विलाप्य यमिनः श्रविशंतिय यत्र तस्मै नमोस्तु हरये मुनिसेविताय ४६ यज्ज्ञानसं
गतमलं विजहात्यविद्यायज्ज्ञानवह्निपतितं जगदेतिदाहं यज्ज्ञानमृत्युसदा सुमुक्तिसंश्रयादि
संतोहरिं विशदबोधघनं नमामि ४७ चराचराणि सर्वाणि भूतानि पसहरेः पुरं यथा [illegible]ते
नसत्येन पुरस्तिष्ठतु मे हरिः ४८ यथा नारायणः सर्वं जगत्स्थावरजंगमं तेन सत्येन ने
देवः स्व दर्शयतु केशवः ४९ भक्तिर्यथाहरौ मेस्ति तद्वरिष्टा गुरौ यदि मम अस्ति तेन सत्येन
स्वदर्शयतु मे हरिः ५० ॥ लोमशउवाच ॥

लीयय मिनः यमादियुक्ताः ४६ यदिति यस्य ज्ञानेन संगतं सलहरूपरूपं अलमसर्थं अविद्या
अस्तानं विजहाति त्यजति यज्ज्ञानवह्निपतितं जगदेतिदाहं ज्ञानाग्निः सर्वकर्माणि भस्मसा
त्कुरुतेऽर्जुनेति स्मृतेः यज्ज्ञानसंश्रयादि सर्वसंशयनाश[illegible]दा सिमुक्तिः सुमीसाय[illegible] प्रभे विशदो